

Ніколаєнко О. В., Ушата Т. О.,

Чернігівський державний інститут економіки і управління, м. Чернігів

РОЛЬ АУДІОВІЗУАЛЬНИХ МИСТЕЦТВ В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ МОВНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ

Стаття присвячена проблемі використання аудіовізуальних мистецтв, яка розглядається як суттєва складова професійної мовної підготовки майбутніх фахівців у сфері туризму.

Ключові слова: аудіовізуальні мистецтва, професійна мовна підготовка студентів туристичних спеціальностей, аудіовізуальний документ, аудіовізуальне мислення.

The article deals with the problem of audio and video arts usage, which is considered as a substantial constituent of future specialists' professional linguistic preparation in the field of tourism.

Keywords: audio and video arts, professional linguistic preparation of students of the tourism industry, audio-, video document, audio-, video thought.

Виходячи із загальних вимог формування фахівця з вищою освітою як широко освіченої людини, і, враховуючи фактор взаємозв'язку і взаємозалежності мови, мислення і культури в умовах інтеграції України у світовий простір, набуває **актуальності** проблема кадрового забезпечення туристичної галузі. Особливе значення надається питанням професійної мовної підготовки майбутніх фахівців і пошукам підвищення її ефективності та результативності. Визначна роль в покращенні стану фахової підготовки студентів туристичної індустрії, головною метою якої є забезпечити вільне володіння іноземною мовою в ситуаціях професійного спілкування та створити умови для реалізації принципу комунікативної і соціокультурної компетенції, відводиться систематичному залученню аудіовізуальних мистецтв до процесу навчання.

Мета цієї статті – розглянути можливості та доцільність застосування аудіовізуальних технологій в процесі оволодіння соціокультурними правилами іншомовної комунікації і визначити роль аудіовізуальних мистецтв в інноваційних технологіях професійної мовної підготовки.

Ефективність професійної освіти залежить від уміння та здатності викладачів і студентів застосовувати стратегії, пов'язані з інноваційними педагогічними технологіями, серед яких особливе місце належить аудіовізуальним засобам. Методика їх використання у навчанні широко досліджувалася (В. Ю. Биков, В. П. Волинський, І. І. Дрига, Л. В. Чашко, М. В. Ляховицький, О. А. Палій, С. О. Перепелиця, Г. І. Рах, П. І. Сердюков). Водночас традиційним залишається застосування аудіовізуальних

засобів лише як різноманітних технічних засобів надання інформації. Інноваційні технології в освіті – це насамперед інформаційні й комунікаційні технології. Проблемами інноваційних технологій займаються такі дослідники, як Н. Басова, С. Ветров, М. Кларін, І. Підласий, Ж. Поплавська, Д. Стетченко, В. Тинний, В. Шукшунов. Застосування у педагогіці інформаційних технологій розглядали у своїх дослідженнях В. Безпалько, А. Нісімчук, І. Підласий, О. Шиян та інші. Аудіовізуальні технології є сильним засобом освіти, в якому змодельовані всі аспекти процесу навчання – від методичного до презентаційного. Перехід до інформаційного суспільства створює сприятливі умови для надання особливого статусу аудіовізуальним засобам як провідникам аудіовізуальної культури [3, с. 31]. Це передбачає й можливості впливу аудіовізуальних мистецтв (кіно, телебачення, відео) на розвиток естетичних почуттів, творчих здібностей і практичного мислення особистості.

Проте, як показало вивчення проблеми, на практиці робота в умовах навчального процесу зводиться тільки до використання їх суто дидактичних можливостей. В той же час проблема виховання загальної культури сприймання екранного повідомлення у ході систематичного і комплексного використання потенціалу аудіовізуальних мистецтв вітчизняними вченими практично не досліджувалася.

Використання аудіовізуальних мистецтв у професійній мовній підготовці студентів набуває ефективності, якщо оволодіння іноземною мовою як невід’ємною складовою професійної кваліфікації відбувається на основі врахування взаємозалежності і взаємовпливу мови, мислення і культури; використання різножанрових дидактичних і автентичних аудіовізуальних документів; навчання студентів аналізу зображення; поетапного впровадження аудіовізуальних технологій стосовно загального рівня мовної підготовки майбутніх фахівців у сфері туризму.

У сучасних міжнародних умовах знання іноземних мов як галузі професійної мовної підготовки стає загальною потребою суспільства. Фахівець з вищою освітою – це широко освічена людина, що має фундаментальну мовну підготовку.

Традиційне вивчення іноземної мови полягає в тому, що мовний матеріал базується на текстах, в яких реалізується лише функція повідомлення, дуже рідко – функція спілкування і майже ніколи – функція впливу. При цьому ігнорується факт взаємозв’язку мови, мислення і культури, що практично утворюють єдине ціле, яке складається із цих трьох компонентів, жоден з яких не може функціонувати, а відповідно й існувати, без двох інших [1, с. 2]. Використання аудіовізуальних мистецтв у системі спеціальної мовної підготовки фахівців туристичної галузі надає можливість реалізувати функцію впливу, поза якою високопрофесійне опанування іноземною мовою неможливе.

Ми дотримуємося позиції, що аудіовізуальні мистецтва об'єднують потенціал кінематографа, телебачення та відео і надають можливість будь-який навчальний матеріал представляти біфункціонально: як джерело наукової, культурної, політичної, економічної інформації і як предмет окремого вивчення. Однак недостатньо уваги приділяється застосуванню аудіовізуальних технологій у вивченні іноземної мови з метою розвитку навичок комунікативної компетенції.

Відомо, що комунікативна компетенція, будучи складним феноменом, включає декілька складових. Розглянемо ті з них, в яких виявляється соціокультурний компонент комунікативної компетенції. Це, перш за все, соціокультурна компетенція, яка складається зі знання соціокультурної специфіки країни мови, що вивчається, і уміння будувати свою поведінку відповідно до цієї специфіки, а також соціолінгвістична компетенція, яка визначається як уміння використовувати мовні засоби відповідно до соціальних умов спілкування, і, нарешті, дискурсивна компетенція, яка є знанням різних типів дискурсів і правил їх використання, а також уміння їх створювати і розуміти з урахуванням ситуації спілкування [2, с. 97].

Так, щоб оволодіти вказаними компетенціями, студент повинен оволодіти знаннями про країну мови, що вивчається: її історію, географію, культуру, політичний устрій, економіку, науку і т. ін.; і про народ, який живе в цій країні: його спосіб життя, традиції, звичаї, погляди і переконання, про його менталітет.

Ці знання дадуть можливість представнику нашої країни брати участь в діалозі культур, забезпечать вторинну особистість і формування вторинної мовної особистості [6, с. 73].

Набуття даних властивостей студентами розглядається в світлі сучасних потреб суспільства як глобальний результат навчання.

У зв'язку з цим виникає закономірне питання, яким чином студент немовного вузу може отримати знання про країну мови, що вивчається, і про її народ – носій цієї мови. Якщо знання про країну здебільшого можна почерпнути з літературних джерел – спеціальна література, художня література, публіцистика, то познайомитися зі способом життя і вдачами носіїв мови тільки з літературних джерел неможливо. Мабуть оптимальним для цього було б достатньо тривале перебування в країні мови, що вивчається. Проте, надати таку можливість усім студентам навряд чи реально. Тому, необхідно знайти такі засоби навчання, які дозволили б студентам в ході навчального процесу, не виїжджаючи за кордон, познайомитися і з країною мови, що вивчається, і з її населенням. Такими засобами навчання можуть бути аудіовізуальні засоби.

Аудіовізуальні засоби надають одночасно інформацію про мовну (аудитивна інформація) і немовну (візуальна інформація) поведінку носіїв мови в конкретних ситуаціях реального спілкування. При цьому слід

враховувати, що зорова інформація має першорядне значення, оскільки саме відомості про ситуацію спілкування, про учасників розмови, про їх соціальний статус і мету спілкування визначають мовну поведінку, тобто вибір жанру тексту, його зміст і мовну форму. Слід пам'ятати, що головним в акті спілкування є досягнення учасниками діалогу їхньої комунікативної мети, і вся мовна і немовна поведінка комунікантів орієнтована саме на це [1, с. 4].

Таким чином, компенсується відсутність мовного середовища, має місце ефект присутності, тобто у студентів складається враження, що вони присутні при тому, що відбувається і як би переносяться в країну мови, що вивчається. Спостерігаючи за спілкуванням в природних умовах, студент як би включається в реальне спілкування. Тому аудіовізуальні джерела інформації дають можливість імітувати перебування в країні і природне спілкування. Окрім цього, вони містять інформацію про країну мови, що вивчається, і забезпечують оволодіння лінгвокраїнознавчими знаннями. Вищевикладене свідчить про те, що аудіовізуальні засоби володіють всіма необхідними можливостями для формування соціокультурної, соціолінгвістичної і дискурсивної компетенції. Проте, це реально досягти тільки за умови використання тих аудіовізуальних засобів, які представляють країну мови і людей, які проживають на її території. Іншими словами, дія фільмів, відеофільмів або телефільмів, розмова повинна відбуватися саме в Англії, Німеччині, Франції, США та ін., а дійовими особами повинні бути англійці, німці, французи, американці та ін. При цьому можливості, якими володіють ці засоби, повинні використовуватися цілеспрямовано і раціонально, для чого необхідна відповідна методична система. Переходимо до її розгляду.

Перш за все, сформулюємо мету використання аудіовізуальних засобів, а саме: демонстрація зразків автентичних актів спілкування в країні мови, що вивчається, відтворення демонстрованих актів спілкування студентами і формування на цій основі здібності до міжкультурної комунікації. Для реалізації цієї мети пропонується наступна система роботи, яка підрозділяється на індивідуальну (самостійну) і колективну під керівництвом викладача.

I. Індивідуальна робота.

Самостійний перегляд кіно-, теле або відеофільмів, прослуховування аудіодокументів створених в країні мови, що вивчається, і виконання індивідуальних завдань наступного характеру:

- 1) при перегляді фільму виділіть сцени професійного спілкування;
- 2) вкажіть місце, час дії, дійових осіб і їх професійний статус;
- 3) проаналізуйте їх мовну і немовну поведінку і на цій основі сформулюйте комунікативну мету і наміри тих, що спілкуються;

4) визначте, досягнута або не досягнута комунікативна мета, і аргументуйте Вашу точку зору;

5) встановіть національно-культурні особливості акту спілкування, мовної і немовної поведінки носіїв мови;

6) спробуйте відтворити мовну і немовну поведінку комунікантів максимально точно.

Останній етап роботи бажано виконувати в аудиторії. Результати індивідуальної роботи повинні контролюватися викладачем.

II. Колективна робота.

1. Підготовчий етап.

Вибір аудіовізуального документу викладачем відповідно до етапу навчання усному спілкуванню і теми, що вивчається.

Підготовка необхідного країнознавчого коментаря, виділення нового мовного матеріалу, перш за все закріпленого за конкретною ситуацією спілкування, і залучення інших узуальних форм, доречних в даній ситуації, розробка прийомів роботи з фільмом, аудіозаписом і вправ для закріплення нового мовного матеріалу.

2. Етап перед переглядом мовного фільму, або прослуховуванням аудіозапису.

Вступний країнознавчий коментар.

Повний на початку навчання, але поступово все більш короткий: де і коли відбувається дія, хто дійові особи і з якою метою вони зустрічаються. Введення нового мовного матеріалу, що міститься у фільмі (аудіозаписі), а також інших мовних форм, які можуть бути використані в даній ситуації.

Завдання до перегляду фільму або прослуховування аудіозапису.

3. Етап перегляду фільму або прослуховування аудіозапису.

Перегляд фільму або прослуховування аудіозапису і виконання завдань за змістом побаченого або почутого. Наприклад: подивіться відеофільм і скажіть, хто і про що розмовляє, в якій обстановці, як поведуться комуніканти (спокійно, схвильовано, доброзичливо, сухо, люб'язно, різко та ін.); чи досягають вони своєї комунікативної мети, як Ви вважаєте? Чому Ви так думаете? та ін.

Повторний перегляд фільму або прослуховування аудіозапису з метою вивчення ситуації спілкування, мовної і немовної поведінки учасників акту спілкування.

4. Етап після перегляду фільму або прослуховування аудіо запису.

- Бесіда про ситуацію спілкування: хто, з ким, де, коли, про що, навіть, про комунікативну мету і наміри учасників спілкування, про шляхи їх здійснення і міру їх досягнення.

- Контроль розуміння мовної інформації фільму, аудіозапису (відповіді на питання, тести, короткий переказ).

- Аналіз мовної і немовної поведінки комунікантів в контексті демонстрованої ситуації і комунікативної мети з урахуванням соціального статусу учасників спілкування.

- Порівняння норм мовної і немовної поведінки комунікантів в ситуаціях офіційного спілкування в країні мови, що вивчається, з аналогічними ситуаціями вітчизняної культури.

- Встановлення загальних рис і відмінностей.

- Обговорення цих відмінностей з метою формування доброзичливого або толерантного відношення до іншої культури і розуміння менталітету.

- Зображення інших актів спілкування в подібних ситуаціях.

- Рольові і ділові ігри на основі інформації фільму або аудіозапису.

Безперечно, оптимальним є поєднання індивідуальної роботи і колективної, що забезпечує швидке отримання результатів. Проте, і одна тільки колективна робота в аудиторії під керівництвом викладача також може забезпечити досягнення поставленої мети, хоча і зажадає великих витрат часу. Що стосується використання тільки індивідуальної роботи, то судити про її ефективність без експериментальних даних важко. Проте, можна припустити, що без кваліфікованої допомоги викладача студенти не зможуть отримати всю необхідну для досягнення поставленої мети інформацію. Така система роботи з аудіовізуальними засобами, яка дозволяє студентам познайомитися з країною мови, що вивчається і її населенням, формує необхідний рівень соціокультурної, соціолінгвістичної і дискурсивної компетенції і допомагає оволодіти умінням міжкультурного спілкування.

З метою дослідження стану використання аудіовізуальних мистецтв і узагальнення існуючих суперечностей автором дослідження, кпн. Л. В. Волошиною, було проведено констатуючий експеримент, що включав паралельне анкетування викладачів і студентів Миколаївського державного університету, Луганського інституту післядипломної педагогічної освіти, Волинського державного університету імені Лесі Українки та серію експериментальних занять із студентами I-IV курсів Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка [2, с. 12].

У завдання експерименту входило визначення реальної ситуації щодо використання аудіовізуальних мистецтв у системі спеціальної мовної підготовки у вищих навчальних закладах України; частоти використання, регулярності і різноманітності аудіовізуальних документів; принципів їх відбору і педагогічних стратегій використання; аудіовізуальних мистецтв.

Анкетування викладачів, проведене на першому етапі, свідчить про те, що 30% респондентів використовують дидактичні аудіовізуальні матеріали з метою економії часу підготовки до занять (вони методично

структуровані і мають високі якості звука та зображення, легко інтегруються у навчальний процес), 36,7% викладачів використовують автентичні аудіовізуальні матеріали: вони відображають сьогодення країни, мова якої вивчається, найсучаснішу лексику, дають навички сприймання “живої” мови, 33,3% педагогів використовують як дидактичні, так і автентичні аудіовізуальні матеріали.

Ми виходимо з того, що тільки *одночасне використання дидактичних матеріалів й автентичних аудіовізуальних документів* може надати високої ефективності процесу професійної мовної підготовки фахівців.

Серед причин, які гальмують використання аудіовізуальних мистецтв, є об'єктивні – відсутність технічних можливостей, складність змісту аудіо, відеодокументів, високий темп мовлення, у той час, як великі витрати часу на підготовку, незнання принципів їх відбору виступають суб'єктивним фактором, оскільки при оволодінні стратегією використання аудіовізуальних мистецтв такі витрати значно скорочуються.

Другий етап експерименту мав на меті проаналізувати ставлення студентів до ефективності застосування аудіовізуальних мистецтв і до переваг щодо використання тих чи інших аудіовізуальних документів. Так само, як і викладачі, 100% респондентів з числа студентів погодилися, що аудіовізуальні мистецтва є ефективним засобом інтенсифікації навчального процесу, 90% бажали, аби відео використовувалося щотижня, а аудіовізуальні документи були різноманітними. На користь автентичних документів (46%) свідчать такі аргументи: безпосередній контакт з живою мовою; ефект присутності у мовному середовищі. 30% відповіли, що віддають перевагу дидактичним аудіовізуальним документам тим, які доповнюють програмний матеріал, дозволяють поліпшити знання з граматики (зорове сприйняття допомагає краще запам'ятати). Певна кількість студентів (24%) розуміють корисність одночасного використання обох видів аудіовізуальних документів, це надає можливість повноцінного вивчення мови.

Отже, існує розрив між перевагами і пріоритетами студентів щодо використання аудіовізуальних мистецтв та практичним станом їх застосування у вищих навчальних закладах. Проведене дослідження не вичерпало всіх аспектів використання потенціалу аудіовізуальних мистецтв. Подальший науковий пошук доцільно спрямувати на обґрунтування концепції створення аудіовізуальних навчальних центрів спеціальної мовної підготовки, розвиток культури сприймання аудіовізуального повідомлення, вивчення дидактичних функцій аудіовізуальних мистецтв.

Будь-який аудіовізуальний документ має різні способи педагогічного використання: вербальний, екстралінгвістичний, паралінгвістичний та технічний. Це сприяє формуванню фахової компетенції студентів, що визначається загальною іншомовною і перекладацькою компетенціями

відповідно до спеціалізації у галузі туристичних відносин. Використання професійно спрямованих дидактичних і автентичних кіно-, теле-, аудіо- і відеодокументів сприяє оволодінню як знаннями з практичного курсу іноземної мови, так і фаховою лексикою.

Таким чином, неможливо ефективно навчити розмовляти іноземною мовою та адекватно її сприймати, не спостерігаючи процес мовлення у його автентичному звучанні. Прямий доступ до цього дають саме аудіо-візуальні мистецтва загальнопрофесійної спрямованості: історичного, культурного, міжнародно-економічного, міжнародно-інформаційного характеру, котрі, завдяки катарсичній функції, допомагають сприймати іноземну мову як живий творчий організм.

Література:

1. Волошинова Л. В. Педагогічне застосування автентичних відеодокументів як шлях інтенсифікації навчального процесу / Л. В. Волошинова // Педагогічна майстерність. – Київ, 2000. – № 2. – С. 1–6
2. Волошинова Л. В. Сучасні аудіовізуальні технології у вивченні іноземної мови: наук. -метод. посібник / Л. В. Волошинова / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Інститут міжнародних відносин. – К.: Знання України, 2007. – 152с.
3. Елухіна Н. В. Обучение аудированию в русле коммуникативно-ориентированной методики / Н. В. Елухіна // Иностранные языки в школе. – 1989. – № 2. – С. 28-36.
4. Колшанский Г. Н. Лингвокоммуникативные аспекты речевого общения / Г. Н. Колшанский // Иностранные языки в школе. – 1985. – № 1. – С. 21-25
5. Лисовець І. П. Інтегроване навчання аудіювання і усного мовлення / І. П. Лисовець // Англійська мова і література. – 2004. – № 3. – С. 4-10
6. Халеєва И. И. Вторичная языковая личность как реципиент инофонного текста. Язык – система. Язык – текст. Язык – способность / И. И. Халеєва. – Мариуполь: Рената, 2005. – 128 с.